

29.8.2024

EOAK/2727/2024

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Lotta Hämeen-Anttila

PIRKANMAAN HYVINVOINTIALUEEN OHJEISTUS VANHUSTEN YMPÄRIVUOROKAUTISESTA PALVELUASUMISESTA, KOTIUTTAMISESTA JA OSTOPALVELUJEN KÄYTÖSTÄ

1 KANTELU

Kantelija pyysi tutkimaan Pirkanmaan hyvinvointialueen toimintaa ikäihmisten palveluasumisen järjestämisessä. Kantelun mukaan Pirkanmaan hyvinvointialueen johtaja on ohjeistanut, että ikäihmisten ympärivuorokautisessa palveluasumisessa suositetaan alueen oman tuotannon hoivakoteja niiden ostopalveluiden sijaan, joiden kanssa Pirhalla on sopimus. Jos oman tuotannon paikkaa ei heti ole vapaana, ohjeistetaan, että on aina odotettava kolme kuukautta eikä hoivan tarvitsijaa saa sinä aikana sijoittaa ostopalveluhoivakotiin.

Kantelun mukaan sairaaloita ”rohkaistaan” kotiuttamaan palveluasumispaikkaa odottava potilas siksi ajaksi, kun hän odottaa paikkaa. Kantelijan mukaan ohjeistukset liittyvät Pirhan aikaisempiin päätöksiin vähentää ympärivuorokautisen palveluasumisen saatavuutta ja saada sillä tavoin säästöjä. Kantelun liitteenä on lehtiartikkeleita.

Kantelija pyysi apulaisoikeusasiamiehen tulkintaa ainakin seuraavista asioista:

1. Tarkoitetaanko ohjeistuksen kolmella kuukaudella kolmea kuukautta asian vireillepanosta vai, lainvastaisesti, kolmea kuukautta myönteisestä päätöksestä. Voiko vanhuspalvelulain mainintaa kolmesta kuukaudesta pitää ohjeellisena, tavoiteltavana odotusaikana sen sijaan, että se olisi pisin mahdollinen odotusaika?
2. Onko oikein asettaa ympärivuorokautista hoitoa tarvitsevat ihmiset erilaiseen asemaan sen perusteella, ovatko he menossa, tai toivovatko he pääsevänsä alueen oman tuotannon hoivakotiin vai ostopalveluhoivakotiin; asiakkaalle nämä molemmat näyttäytyvät samanlaisina, niihin pyritään samalla tavoin Pirhan kautta.

3. Onko oikein ohjeistaa sairaaloita potilaan kotiuttamisessa? Potilas kotiutetaan lääketieteellisin perustein, kun hänen sairautensa ei enää vaadi sairaalahoitoa ja kun hänen voi arvioida sairautensa ja turvallisuutensa puolesta tulevan kodissaan toimeen. Onko asiallista puuttua tähän hallinnollisin ohjeistuksin; mikä sellaisen ohjeistuksen merkitys on sairaaloiden päätöksentekijöille?

2 SELVITYS

2.1 Saatu selvitys

Kantelun johdosta hankittiin selvitys ja lausunto Pirkanmaan hyvinvointialueelta.

Lausunnon liitteenä olivat seuraavat asiakirjat:

- Liite 1 SAS-prosessit
- Liite 2 Sisäinen toimintaohje asiakasohjaukselle 23.5.2024
- Liite 3 Pirha kotiutusjulist
- Liite 4 Sairaalaista kotiin -prosessi - uusi asiakas arviointijaksolle
- Liite 5 Sairaalaista kotiin -prosessi - uusi asiakas, tilapäiset kotisairaanhoidon käynnit
- Liite 6 Sairaalaista kotiin -prosessi - vanha kotihoidon asiakas
- Liite 7 Kotiutusohje

Käytettävissäni on ollut myös Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastoon 7.5. tehty epäkohtailmoitus ja kirje tiedon siirtämisestä Pirkanmaan hyvinvointialueen valvontaan 14.5.2024.

2.2 Pirhan vastaukset selvityspyynnön kysymyksiin

Toimintamalli asiakkaan ollessa siirtymässä ympärivuorokautiseen palveluasumiseen

a. Milloin asian katsotaan tulleen vireille?

Asia tulee vireille, kun asiakas ilmaisee tahtonsa ja tarpeensa ympärivuorokautiseen palveluasumiseen tai hän jättää kirjallisen hakemuksen ko. palveluun.

b. Minkä ajan kuluessa asiasta tehdään päätös ja minkä ajan kuluessa päätös pannaan toimeen?

Päätös tehdään, kun lakisääteinen laaja-alainen palvelutarpeen arvio (ml. Rai-toimintakykyarvio) on tehty. Päätös laitetaan toimeen kolmen kuukauden kuluessa asian vireilletulosta.

c. Mistä ajankohdasta lasketaan lainsäädännössä mainittu kolme kuukautta?

Lasketaan asian vireilletulosta (ks. kohta a).

d. Missä tilanteissa odotus voi kestää yli kolme kuukautta?

Mikäli asiakas ei halua ottaa vastaan ensimmäistä hänelle tarjottua paikkaa ja jää omasta tahdostaan odottamaan mieluisampaa paikkaa. Toinen mahdollinen tilanne on, että asiakkaan palvelutarve edellyttää erityisen vaativaa ympärivuorokautista hoivaa ja huolenpitoa, jolloin palvelutarpeeseen voi vastata vain erityisen osaamisen omaavat yksiköt.

e. Missä tilanteissa hyvinvointialue edellyttää, että ympärivuorokautinen palveluasuminen järjestetään lyhyemmässä ajassa?

Asiakkaan tilanne ja kiireellisyys arvioidaan aina palvelutarpeen mukaisesti yksilöllisesti.

f. Mihin ohjeistuksiin menettelyt perustuvat?

Palvelun myöntämisen perusteet on hyväksytty Pirkanmaan hyvinvointialueen aluehallituksessa 24.10.2022 § 245 ja niitä on tarkistettu aluehallituksessa 15.1.2024 § 11. Lisäksi asiakasprosessit on kuvattu prosessikaavioin. Kanteluun johtanutta menettelyohjetta ei ole toimeenpantu siinä ilmenneen virheen vuoksi. Voimassa oleva menettelyohje asiakasohjaukseen on annettu 23.5.2024.

g. Mihin lainsäädäntöön menettelyt perustuvat?

Sosiaalihuoltolakiin, lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista ja lakiin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista.

Toimintamalli kotiutettaessa iäkästä potilasta terveydenhuollon yksiköstä

a. Mitkä ovat terveydenhuollon ja sosiaalihuollon ammattihenkilöiden tehtävät tilanteessa?

Kotiutuskoordinaatiomalli, kotiutusohjeet ja toimintaa kuvaava kotiutusjulistite on tehty yhteistyössä Sairaalapalveluiden kanssa. Ammattihenkilöiden roolit on määritelty em. malleissa. Ikäihmisten palveluiden asiakasohjaus ja sairaalapalveluiden lääkärit -työryhmä kokoontuu säännöllisesti ja näissä kokoontumisissa käsitellään myös kotiutusprosessiasioita.

b. Mihin ohjeistuksiin menettely perustuu?

Kotiutuskoordinaatiomalliin, kotiutusohjeisiin ja toimintaa kuvaavaan kotiutusjulisteeseen, ks. edellinen kohta. Annetun selvityksen mukaan kantelussa kuvattua ohjetta, jossa kannustettaisiin sairaalaosastoja kotiuttamaan asiakas odottamaan asumispaikkaa nykyistä useammin ei ole toimeenpantu.

c. Mihin lainsäädäntöön menettely perustuu?

Sosiaalihuoltolakiin, terveydenhuoltolakiin, lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä lakiin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista.

Jonottajien määrä ja odotusajat

Kuinka moni iäkäs henkilö on joutunut hyvinvointialueella jonottamaan ympärivuorokautista palveluasumispaikkaa tilanteessa, jossa tarpeen mukainen palveluasumispaikka olisi ollut saatavissa joko ostopalveluna tai palvelusetelin avulla?

Kuinka pitkiä odotusajat näissä tilanteissa ovat olleet?

Ympärivuorokautisen palveluasumisen odotusajat (4/2024) ovat:

- alle kuukausi 68,3 % odottajista,
- alle kaksi kuukautta 22,3 % odottajista,
- alle kolme kuukautta 7,1 % odottajista ja
- yli kolme kuukautta 2,4 % odottajista (ks. kohta 1d).

2.3 Ohjeet

Kanteluun johtaneen ikäihmisten ja vammaisten palvelulinjan asiakasohjaukselle **6.5.2024** annetun **ohjeen** mukaan asiakas ohjataan aina ensisijaisesti oman palvelutuotannon yksikköön, vaikka yksikkö sijaitsisi eri kunnassa kuin asiakkaan asuinkunta. Ohjeen mukaan asiakasta sijoitettaessa ostopalveluyksikköön on tarkistettava yksikön vuorokausihinta ja ohjattava asiakas edullisempaan yksikköön.

Lausunnon liitteenä olevan **23.5.2024 annetun ohjeen** sisältö:

SISÄINEN TOIMINTAOHJE ASIAKASOHJAUKSELLE

Vuoden 2024 talous- ja toimintasuunnitelmaan perustuen hyvinvointialuejohtaja on antanut ohjeen § 25/2024: Ohje ostopalveluiden käytön ja kustannusten vähentämiseksi:

- Talouden tasapainottamiseksi tulee ostopalveluja merkittävästi vähentää, sekä siirtää ostopalveluilla järjestettyä palvelutoimintaa omaksi toiminnaksi.

- Tehtäväalueiden ja palvelulinjojen tulee kiinnittää erityistä huomiota ostopalveluiden vähentämiseen vuonna 2024. Talousarviossa tulee pysyä. Oma toiminta tulee priorisoida ulkoa ostettaviin palveluihin nähden.

Oman tuotannon paikkojen käytön ensisijaisuus

Sote -järjestämislaissa ja sen perusteluissa lähtökohtana on riittävä oma palvelutuotanto.

Riittävän oman palvelutuotannon tarkoituksena on varmistaa osaltaan järjestämisvastuuseen liittyvien tehtävien edellyttämä osaaminen sekä asiakkaiden lakisääteisten palvelujen turvaaminen kaikissa olosuhteissa.

Soveltaminen asiakasohjauksessa koskien ympärivuorokautista palveluasumista:

- Asiakkaan palvelutarpeen tultua vireille tehdään laaja-alainen palvelutarpeenarviointi asiakasohjaus prosessien mukaisesti

- Palveluista päätettäessä noudatetaan Aluehallituksen (§11/2024) päättämiä myöntämisen perusteita

- Mikäli edellä mainitut perusteet täyttyvät tai asiakkaan yksilöllinen tarve edellyttää ympärivuorokautisen palveluasumisen paikan myöntämistä:

§ Asiakas ohjataan ensisijaisesti oman palvelutuotannon toimintayksikköön, joihin hänet voidaan ohjata heti paikan vapautuessa

§ Myöntämispäätös on toimeenpantava viimeistään 3 kuukaudessa asian vireille tulosta. Aika voi olla tätä pidempi, jos asian selvittäminen erityisestä syystä vaatii pidempää käsittelyaikaa tai toimeenpanon viivästymiselle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste (sosiaalihuoltolaki 45 §, vanhuspalvelulaki 18 §)

§ Mikäli omasta tuotannosta ei ole paikkaa vapaana lain määrittelemässä ajassa (3 kk) ohjataan asiakas ostopalveluyksikköön

§ Myös tilanteissa, joissa asiakas odottaa oman tuotannon paikkaa, on tarvittaessa 3 kuukauden määräajasta huolimatta huomioitava yksilöllinen tilanne ja ohjattava asiakas vapaana olevaan ostopalvelupaikkaan (kiiretilanteet)

§ Ostopalveluita käytettäessä tulee noudattaa puitesopimusten mukaista palveluntuottajien etusijajärjestystä.

3 RATKAISU

Katson, että Pirkanmaan hyvinvointialue on menetellyt lainvastaisesti ympärivuorokautisen palveluasumisen järjestämisessä sen vuoksi, että

- hyvinvointialueen iäkkäät asiakkaat ovat joutuneet odottamaan ympärivuorokautista palveluasumista yli kolme kuukautta ilman sosiaalihuoltolain 45 §:n 2 momentissa ja vanhuspalvelulain 18 §:n 2 momentissa säädettyä perustetta

- hyvinvointialueen iäkkäät asiakkaat eivät ole saaneet ympärivuorokautista palveluasumista ilman aiheetonta viivytystä siten kuin sosiaalihuoltolain 45 §:n 2 momentissa ja vanhuspalvelulain 18 §:n 2 momentissa säädetään

Totean, että iäkkäiden asiakkaiden palvelutarpeen mukaisesta palvelujen saatavuudesta ei ole huolehdittu sote-järjestämislain 8 §:n 2 momentin mukaisesti.

Pidän moitittavana myös sitä, että Pirkanmaan hyvinvointialueella on (6.5.2024 ja 23.5.2024) laadittu koko hyvinvointialuetta koskevia lainvastaisia toimintaohjeita. Asian merkittävyyden vuoksi olen tässä ratkaisussa ottanut yleisellä tasolla kantaa myös 6.5.2024 päivätyn ohjeen sisältöön, vaikka sitä ei Pirkanmaan hyvinvointialueen antaman selvityksen mukaan ole toimeenpantu siinä havaitun virheen vuoksi.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1 Toimintamalli asiakkaan ollessa siirtymässä ympärivuorokautiseen palveluasumiseen

3.1.1 Lainsäädäntö

Asiakkaan edun huomioon ottaminen

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 2 §:n mukaan jos henkilöllä on muun lain nojalla oikeus sosiaalihuollon saamiseen on sovellettava niitä säännöksiä, jotka parhaiten toteuttavat asiakkaan etua siten kuin 4 ja 5 §:ssä säädetään.

Sosiaalihuoltolain 4 §:n mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat:

- 1) asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin;
- 2) asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 3) tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen;
- 4) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan;
- 5) kielellisen, kulttuurisen sekä uskonnollisen taustan huomioimisen;
- 6) toivomuksia, taipumuksia ja muita valmiuksia vastaavan koulutuksen, väylän työelämään sekä osallisuutta edistävän toiminnan;
- 7) asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa.

Pykälän 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

Aika, jonka kuluessa sosiaalipalveluja koskeva päätös on toimeenpantava

Sosiaalipalvelujen myöntämisestä ja oikeudesta palveluihin säädetään ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista annetun lain (vanhuspalvelulaki, 980/2012) 18 §:ssä ja sosiaalihuoltolain 45 §:ssä.

Vanhuspalvelulain 18 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen on tehtävä päätös iäkkään henkilön kiireellisesti tarvitsemien sosiaalipalvelujen myöntämisestä kirjallisen tai suullisen hakemuksen johdosta ja järjestettävä myönnetyt palvelut viipymättä siten, ettei iäkkään henkilön oikeus välttämättömään huolenpitoon vaarannu.

Vanhuspalvelulain 18 §:n 2 momentin mukaan päätös muiden kuin kiireellisten sosiaalipalvelujen myöntämisestä on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun kirjallinen tai suullinen hakemus on tullut vireille. Iäkkäällä henkilöllä on oikeus saada hänelle myönnetyt muut kuin kiireelliset sosiaalipalvelut ilman aiheetonta viivytystä. Niitä koskeva päätös on kuitenkin toimeenpantava viimeistään kolmen kuukauden kuluttua vireille tulosta. Aika voi olla tätä pidempi, jos asian selvittäminen erityisestä syystä vaatii pidempää käsittelyaikaa tai toimeenpanon viivästymiselle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste.

Sekä sosiaalihuoltolaissa että vanhuspalvelulaissa pääsäännöt ovat, että päätös on toimeenpantava kiireellisissä tapauksissa viipymättä ja muissa kuin kiireellisissä tapauksissa ilman aiheetonta viivytystä. Asiakkaan palvelutarpeen perusteella laki voi siis edellyttää päätöksen toimeenpanolle lyhyempää aikaa kuin kolme kuukautta.

Vanhuspalvelulain 18 §:n mukaan päätös sosiaalipalvelujen myöntämisestä on tehtävä, kun kirjallinen tai suullinen hakemus on tullut vireille.

Sosiaalihuoltoasian vireilletulosta säädetään sosiaalihuoltolain 34 §:ssä. Sosiaalihuoltolain 34 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoasia tulee vireille hakemuksesta tai kun hyvinvointialueen sosiaalihuollon työntekijä on muutoin tehtävissään saanut tietää mahdollisesti sosiaalipalvelujen tarpeessa olevasta henkilöstä. Vanhusta koskeva asia voi siten tulla vireille myös niin, että sosiaalihuollon työntekijä on muulla tavoin tehtävissään saanut tietää vanhuksen mahdollisesta palvelutarpeesta.

Sosiaalihuollon asiakkaan itsemääräämisoikeus erityistilanteissa

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (sosiaalihuollon asiakaslaki, 812/2000) 9 §:n 1 momentissa säädetään asiakkaan itsemääräämisoikeudesta erityistilanteissa seuraavasti.

Jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.

Sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 2 momentissa säädetään ilmoituksesta edunvalvojan määräämiseksi asiakkaalle.

Riittävien sosiaalipalvelujen järjestäminen

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (sote-järjestämislaki, 612/2021) 4 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen on suunniteltava ja toteutettava sosiaali- ja terveydenhuolto sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisena kuin asiakkaiden tarve edellyttää. Palvelut on toteutettava yhdenvertaisesti, yhteen sovitettuina palvelukokonaisuuksina sekä hyvinvointialueen väestön tarpeet huomioon ottaen lähellä asiakasta.

Sote-järjestämislain 8 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialue vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä alueellaan ja on järjestämisvastuussa asukkaidensa sosiaali- ja terveydenhuollosta. Säännöksen 2 momentin mukaan hyvinvointialueella on oltava riittävä osaaminen, toimintakyky ja valmius vastata sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä ja sen on huolehdittava asukkaidensa palvelutarpeen mukaisesta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa.

Järjestämisvastuun sisällöstä säädetään hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) 7 §:ssä. Säännöksen 1 momentin mukaan hyvinvointialue vastaa sille lailla säädettyjen tehtävien hoitamisesta, hyvinvointialueen asukkaan laissa säädettyjen oikeuksien toteutumisesta ja palvelukokonaisuuksien yhteensovittamisesta sekä muun muassa järjestettävien palvelujen ja muiden toimenpiteiden yhdenvertaisesta saatavuudesta.

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Ikääntyneellä väestöllä tarkoitetaan vanhuspalvelulain 3 §:n mukaan vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaa väestöä ja iäkkäällä henkilöllä henkilöä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta.

Vanhuspalvelulaki sisältää useita palvelujen riittävyyttä ja laatua koskevia säännöksiä. Vanhuspalvelulain 13 ja 14 §:ssä säädetään muun muassa seuraavaa.

Vanhuspalvelulain 13 §:n mukaan iäkkäälle henkilölle on järjestettävä laadukkaita sosiaali- ja terveyspalveluja, jotka ovat hänen tarpeisiinsa nähden oikea-aikaisia ja riittäviä. Vanhuspalvelulain 14 §:n mukaan palvelut on sovitettava sisällöltään ja määrältään vastaamaan iäkkään henkilön kulloisiakin palveluntarpeita. Pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa turvaavat sosiaali- ja terveyspalvelut on toteutettava niin, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi ja että hän voi ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan. Iäkkäille avio- ja avopuolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Ohjaus- ja neuvontavelvollisuus

Sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan.

Pykälän 2 momentin mukaan selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Vanhuspalvelulain 17 §:n mukaan sosiaalihuoltolain 42 §:ssä tarkoitetun omatyöntekijän on iäkkään henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaisesti:

- 1) neuvottava ja tuettava iäkästä henkilöä hänen tarvitsemiensa sosiaali- ja terveyspalvelujen saantiin ja toteuttamiseen liittyvissä asioissa;
- 2) seurattava yhdessä iäkkään henkilön ja tarvittaessa hänen omaisensa tai läheisensä kanssa asiakassuunnitelman toteutumista sekä iäkkään henkilön palveluntarpeiden muutoksia;

3) oltava iäkkään henkilön suostumuksella tarvittaessa yhteydessä hänen sosiaali- ja terveystalvelujensa järjestämisestä ja tuottamisesta vastaaviin tahoihin, jotta palvelut vastaisivat mahdollisimman hyvin iäkkään henkilön tarpeita.

3.1.2 Arviointini

Asian vireille tuleminen ja oikeus palvelun saamiseen

Perustuslain 109 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Korostan, että eri lakeja sovellettaessa ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa on aina myös toteutettava laissa säädetty velvoite toimia asiakkaan edun mukaisesti. Voimassa olevat oikeusnormit suojaavat haavoittuvassa asemassa olevia asiakkaita siten, ettei se seikka milloin he ovat mahdollisesti itse kyenneet ilmaisemaan palveluntarpeensa määrittelle sitä, missä ajassa heille on annettava palveluja.

Ympäri vuorokautista palveluasumista koskeva asia voi vanhuspalvelulain mukaan tulla vireille siten, että asiakas itse tekee suullisen tai kirjallisen hakemuksen palvelun saamiseksi. Lisäksi asia voi sosiaalihuoltolain mukaan tulla vireille myös siten, että hyvinvointialueen sosiaalihuollon työntekijä saa tiedon asiakkaan palveluntarpeesta. Tämä säännös asian vireilletulosta on erityisen merkityksellinen esimerkiksi niiden muistisairaiden asiakkaiden kannalta, jotka eivät itse kykene ilmaisemaan palvelujen tarvettaan tai muutoin omaa tahtoaan. Vanhuspalvelulaki velvoittaa tekemään päätöksen ilman aiheetonta viivytystä ja oikeuttaa vanhuksen saamaan myönnettyt palvelut ilman aiheetonta viivytystä, kuitenkin viimeistään kolmen kuukauden kuluttua asian vireille tulosta. Laissa säädetty määräaika palveluita koskevan päätöksen toimeenpanolle alkaa asian vireilletulosta eli siitä hetkestä, kun työntekijä on ensimmäisen kerran saanut tietää asiasta.

Pirkanmaan hyvinvointialueen lausunnon mukaan asia tulee vireille, kun asiakas ilmaisee tahtonsa ja tarpeensa ympärivuorokautiseen palveluasumiseen tai hän jättää kirjallisen hakemuksen palvelun saamiseksi.

Totean, että Pirkanmaan hyvinvointialueen käsitys asian vireille tulosta on puutteellinen. Sen seurauksena asian vireilletulon ajankohta on saamani selvityksen perusteella määritelty väärin niiden asiakkaiden kohdalla, jotka eivät ole itse kyenneet ilmaisemaan tahtoaan tai palveluntarvettaan tai tehdä hakemusta.

Siitä on seurannut, että hyvinvointialue on määritellyt väärin ajan, jonka kuluessa asiakkaille tehtyt päätökset olisi tullut toimeenpanna. (Ks. tulokinnon vaikutuksesta määrääjän laskemiseen esim. [EOAK/1088/2023](#))

Saamani selvityksen mukaan huhtikuussa 2024 ympärivuorokautista palveluasumista Pirkanmaan hyvinvointialueella jonottaneista iäkkäistä henkilöistä 2,4 % oli odottanut palvelua yli kolme kuukautta. Koska asian vireilletulon ajankohta on määritetty virheellisesti, on ilmeistä, että päätöksen toimeenpanolle laissa asetettu määräaika on ylitetty useamman asiakkaan kohdalla ja odotusajat ovat olleet pidempiä kuin mitä saamassani selvityksessä on ilmoitettu. Käsitykseni on, että tämä koskee erityisesti niitä asiakkaita, jotka eivät ole itse kysyneet tekemään hakemusta tai muulla tavoin ilmaisemaan omaa tahtoaan ja joilla ei ole ollut edunvalvojaa. Menettelyn moitittavuutta arvioidessani olen ottanut huomioon sen, että näiden asiakkaiden asian käsittelyn käynnistymiseenkin on usein jo saattanut kulua pitkä aika.

Perusteet palvelun saamiselle yli kolme kuukautta vireille tulon jälkeen

Lain mukaan kolmen kuukauden määräaika voidaan ylittää, jos asian selvittäminen vaatii pidempää aikaa tai asian käsittelylle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste. Lain esitöiden mukaan erityinen peruste voi olla esimerkiksi se, että asiakas tarvitsee palvelua vasta tietyn ajanjakson jälkeen tai hän haluaa mieluummin jonottaa tiettyä palvelua ja olla ottamatta vastaan sitä korvaavaa aiemmin saatavissa olevaa palvelua.

Hyvinvointialueen vastauksessa mainitaan kaksi tilannetta, joissa palvelua käytännössä annetaan vasta sen jälkeen, kun laissa säädetty kolmen kuukauden määräaika on jo kulunut: 1) asiakkaan palveluntarve edellyttää yksikköä, jossa on vaativan hoidon ja hoivan erityisosaamista 2) asiakas ei halua ottaa vastaan tarjottua paikkaa ja jää omasta tahdostaan odottamaan mieluisampaa paikkaa.

Totean määrääjän ylittämisen perusteista seuraavan.

Se, että hyvinvointialueen käytettävissä ei ole asiakkaan hoidon ja hoivan tarvetta vastaavaa yksikköä, ei ole laissa tarkoitettu peruste, joka oikeuttaisi ylittämään kolmen kuukauden enimmäisajan. Hyvinvointialue on velvollinen huolehtimaan siitä, että sen käytettävissä on asiakkaiden tarpeita vastaavia palveluja. Painotan, että hyvinvointialueet ovat velvollisia huolehtimaan myös siitä, että niiden käytettävissä on riittävästi palveluja niille vanhuksille, joiden hoito ja hoiva edellyttää erityisosaamista tai usean eri ammattialan osaamista.

Pirkanmaan hyvinvointialue on toiminut lainvastaisesti ja virheellisesti niissä tilanteissa, joissa asiakas ei ole saanut ympärivuorokautista palveluasumista kolmessa kuukaudessa, koska hän on tarvinnut erityisen vaativaa ympärivuorokautista hoivaa ja huolenpitoa, eikä tarvetta vastaavaa yksikköä ole ollut osoitettavissa. Hyvinvointialue ei ole noudattanut sosiaalihuoltolain 45 §:n 2 momentissa ja vanhuspalvelulain 18 §:n 2 momentissa säädettyjä perusteita, eikä asiakkaiden palvelutarpeen mukaisesta palvelujen saatavuudesta ole huolehdittu sote-järjestämislain 8 §:n 2 mukaisesti.

Jos asiakas ei ota vastaan hänelle kolmen kuukauden sisällä annettua paikkaa ja jää odottamaan mieluisampaa paikkaa, menettely on lainmukainen seuraavien edellytysten täytyessä. Asiakkaan on oltava tietoinen siitä, missä ajassa hänellä olisi lain mukaan oikeus saada palvelu. Viranomaisilla on velvollisuus antaa tämä tieto asiakkaille ymmärrettävällä tavalla. Lisäksi edellytyksenä on, ettei kyse ole sellaisesta palveluyksikön laatuun vaikuttavasta ominaisuudesta, joka viranomaisten olisi tullut lain mukaan ottaa huomioon palvelua tarjottaessa.

Sosiaalihuoltolain 4 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohtien mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota muun muassa siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet.

Totean, että tarjoamalla asiakkaalle asuinpaikkaa kaukana tutusta asuinympäristöstä ja niin kaukana lähiomaisista, ettei heidän ole mahdollista vierailla tämän luona tai vierailuja on mahdollista toteuttaa vain rajatusti, rajoitetaan tosiasiallisesti voimakkaasti iäkkään henkilön ja hänen omaistensa ja läheistensä välisiä tapaamisia. Näkemykseni mukaan tällaisissa tilanteissa asiaa on arvioitava sekä perustuslain 9 §:n 1 momentin (oikeuden valita asuinpaikkansa) että perustuslain 10 §:n 1 momentin (oikeus yksityiselämään) ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan kannalta (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan viranomaiset eivät saa puuttua yksityis- ja perhe-elämää koskevan oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä muun muassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Kun kysymys on päätöksistä, joilla on vaikutusta perusoikeuksien toteutumiseen, on lainsäädäntöä tulkittava perusoikeusmyönteisesti. Perusoikeuksien rajoittaminen on sallittua vain perusoikeuksien rajoitusedellytysten täytyessä. Perusoikeussuoja ei voi myöskään menettää merkitystään pelkästään suostumuksen perusteella. Olennaista on myös se, minkälainen suostumuksen tulee olla, jotta se on oikeudellisesti pätevä.

Korostan, että jokaisen asiakkaan tilannetta on aina arvioitava yksilöllisesti. Olennaista arvioinnissa on muun muassa se, rajoittaisiko tietyssä yksikössä asuminen tosiasiallisesti perheenjäsenten ja muiden läheisten tapaamisia. Joissakin tilanteissa voi olla kyse siitä, että tietty yksikkö sijaitsisi lähempänä omaisia, mutta vierailut onnistuisivat käytännössä hyvin myös toiseen yksikköön. Jos asiakas tällaisessa tilanteessa haluaa mieluummin odottaa paikkaa, joka on lähempänä omaisia, eikä ota vastaan kolmen kuukauden aikana tarjottua muuta paikkaa, hyvinvointialueen menettely on lainmukaista, vaikka asiakas joutuisi odottamaan yli kolme kuukautta.

Jos vierailija on iäkäs ja vierailut olisi mahdollista toteuttaa lähellä olevassa yksikössä mutta vain harvoin tai ei lainkaan muussa yksikössä, asiaa on näkemykseni mukaan arvioitava toisin. Tällöin palvelu on lähtökohtaisesti järjestettävä kolmen kuukauden kuluessa riittävän lähellä olevaan yksikköön siten, ettei etäisyys rajoita tapaamisia. Jos yksikkö sijaitsee kauempana, katson, että ennen päätöksen toimeenpanoa on arvioitava, onko käytettävissä keinoja, joiden avulla vierailut ja tapaamiset voivat toteutua.

Muistutan myös, että puolisoilla on lain mukaan oikeus valita vaihtoehto, jossa he molemmat asuvat samassa ympärivuorokautisessa palveluasumisyksikössä riippumatta siitä, onko heidän palveluntarpeensa samanlainen.

Velvollisuus palvelun antamiseen ennen kuin jonotus on kestänyt kolme kuukautta

Päätöksen toimeenpanoa on kuvattu sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa ([STM 2024](#)) lain esitöiden perusteella seuraavasti.

”Päätös on toimeenpantava kiireellisissä tilanteissa viipymättä ja muissa kuin kiireellisissä tilanteissa ilman aiheutonta viivytystä. Laissa säädetty kolmen kuukauden takaraja täydentää pääsääntöä, mutta ei oikeuta viivyttämään toimeenpanoa. Lähtökohtana on aina asiakkaan tarve sekä sosiaalihuoltolain 12 ja 13 §:n noudattaminen.”

”Jollei laissa toisin säädetä, asiakkaalla ei ole ehdotonta oikeutta tietyn palvelun saamiseen, mutta hyvinvointialueella on velvoite huolehtia siitä, että asiakkaan tarpeeseen vastataan siten kuin laki edellyttää. Jos tarpeeseen ei voida vastata kuin tietyn palvelun avulla, on tämä palvelu järjestettävä siinä ajassa, mitä asiakkaan tarve ja sosiaalihuoltolain 12 ja 13 § edellyttävät. Päätöksenteossa ja päätösten toimeenpanossa on kaikissa tilanteissa turvattava asiakkaan välttämätön hoito ja huolenpito.” (Ss. 174–175)

Totean, että laissa käytetty sanamuoto ”ilman aiheetonta viivytystä” tarkoittaa, ettei toimeenpanoa saa tarkoituksellisesti viivästyttää esimerkiksi sen takia, että hyvinvointialue pyrkisi säästämään vanhustalvelujen järjestämisen kustannuksissa. Ympäriuurokautista palveluasumista jonottavat henkilöt ovat huonokuntoisia vanhuksia, joiden palveluntarve on arvioitu ja joiden on katsottu tarvitsevan ympäriuurokautista huolenpitoa palveluasumisyksikössä. Jokaisen asiakkaan kohdalla palvelun järjestämisen lähtökohtana ovat hänen henkilökohtaiset tarpeensa.

Korostan myös, että hyvinvointialue on velvollinen huolehtimaan siitä, että sillä on käytettävissään tarvittava määrä asiakkaiden tarpeita vastaavia palveluja. Viivytys ei ole laissa tarkoitettulla tavalla aiheellinen myöskään silloin, jos hyvinvointialue on laiminlyönyt laissa säädetyn velvollisuutensa selvittää asiakkaiden tarpeita tai hankkia tietojen perusteella tarvittavaa määrää ja laadullisesti asiakkaiden tarpeita vastaavia palveluja.

Totean, että odotusaikana asiakkaan tilannetta on seurattava ja huolehdittava, että asiakas ja mahdollisesti hänen huolenpitoonsa osallistuvat läheisensä saavat terveyden ja turvallisuuden kannalta riittävät korvaavat ja asiakkaan tarvetta vastaavat palvelut. Jos tämä ei ole mahdollista, on asiakkaan tilanne kiireellinen ja voi edellyttää ympäriuurokautisen palveluasumisen järjestämistä viipymättä.

Hyvinvointialueilla on laaja harkintavalta sen suhteen, mikä taho ja millä tavoin tuottaa hyvinvointialueen järjestämisvastuulla olevat palvelut. Pirkanmaan hyvinvointialue voi pyrkiä toteuttamaan vanhusten palveluja siten, että niistä aiempaa suurempi osuus olisi hyvinvointialueen omaa tuotantoa. Hyvinvointialue on kuitenkin vastuussa siitä, että palvelurakenteen muuttamisen aikana noudatetaan voimassa olevaa lainsäädäntöä. Näkemykseni mukaan muutos on toteutettavissa lainmukaisesti siten, että hyvinvointialueella lisätään asiakkaiden tarpeita vastaavia palveluja omassa tuotannossa siltä osin kuin tarvittavia palveluja on tarkoitus vähentää ostopalveluista. Korostan, että lainmukaista ei ole se, että asiakkaita estetään saamasta heidän tarpeitaan vastaavia tarjolla olevia yksityisiä palveluja, jos vastaavia palveluja ei ole tarjolla hyvinvointialueen omana toimintana.

Pirkanmaan hyvinvointialueen lausunnon mukaan jokaisen asiakkaan tilanne ja kiireellisyys arvioidaan aina palvelutarpeen mukaisesti yksilöllisesti. Korostan, että asiakkaan palvelutarpeen mukainen toiminta edellyttää, ettei palvelujen käyttöönottoa rajoiteta perusteilla, jotka eivät perustu voimassa olevaan lainsäädäntöön.

Edellä esittämilläni perusteilla totean, että 6.5.2024 annettu ohje on ollut virheellinen siltä osin kuin siinä on ohjeistettu ohjaamaan asiakas aina ensisijaisesti oman palvelutuotannon yksikköön, vaikka yksikkö sijaitisi eri kunnassa kuin asiakkaan asuinkunta.

Pidän myönteisenä sitä, ettei virheellistä ohjetta ole selvityksessä annettujen tietojen mukaan toimeenpantu Pirkanmaan hyvinvointialueella, vaikkakin tieto sen sisällöstä on laillisuusvalvonnassa saatujen tietojen mukaan mennyt nopeasti palveluntuottajien tietoon. Totean samalla, että myös 23.5.2024 annettu ohje on monin tavoin joko suoraan virheellinen tai tulkinnanvarainen ja ohjaa toimimaan lainvastaisesti.

Ohjeessa olevat yksittäiset lauseet ovat tulkittavissa siten, ettei ostopalveluyksikköön saa ohjata asiakasta heti paikan vapautuessa ja että asiakas saadaan ohjata ostopalveluyksikköön vasta, jos omasta tuotannosta ei vapaudu paikkaa kolmessa kuukaudessa. Esimerkiksi seuraavat lauseet ohjaavat käsitykseni mukaan toimintaa virheellisesti.

”Oma toiminta tulee priorisoida ulkoa ostettaviin palveluihin nähden”;
 ”Asiakas ohjataan ensisijaisesti oman palvelutuotannon toimintayksikköön, joihin hänet voidaan ohjata heti paikan vapautuessa”; ”Mikäli omasta tuotannosta ei ole paikkaa vapaana lain määrittelemässä ajassa (3 kk) ohjataan asiakas ostopalveluyksikköön”.

Ohjeen loppuosaan on sisällytetty lause, jonka mukaan ”Myös tilanteissa, joissa asiakas odottaa oman tuotannon paikkaa, on tarvittaessa 3 kuukauden määräajasta huolimatta huomioitava yksilöllinen tilanne ja ohjattava asiakas vapaana olevaan ostopalvelupaikkaan (kiiretilanteet)”.

Katson, ettei kyseinen yksittäinen lause riitä poistamaan ohjeen alkuosaan sisältyvää virheellistä viestiä ja myös sen sisältö on vastoin voimassa olevaa lainsäädäntöä. Lause ohjaa käsitykseni mukaan toimimaan siten, että jokainen asiakas odottaa paikkaa hyvinvointialueen omasta tuotannosta ja ainoastaan kiireellisissä tilanteissa on tarvittaessa otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen tilanne ja hänet voidaan ohjata ostopalveluyksikköön.

Totean, että lain mukaan pääsääntö on, että kaikille niille vanhuksille, joiden on arvioitu tarvitsevan ympärivuorokautista palveluasumista ja joille on tehty tämän osalta myönteinen päätös, on annettava palvelu ilman aiheetonta viivytystä. Oikeus saada tarvitsemansa palvelut on riippumaton siitä, miten hyvinvointialue on päättänyt palvelut järjestää ja siten riippumatta siitä, kuka palvelun tuottaa. Korostan, että laki ei ole tulkittavissa siten, että iäkkäillä henkilöillä olisi oikeus päästä tarvitsemaansa ympärivuorokautiseen palveluasumiseen vasta odotettuaan sitä kolme kuukautta. Kiireellisistä tilanteista on säädetty erikseen ja niissä sekä päätöksenteon, että toimeenpanon on tapahduttava viipymättä, joskus jo samana tai seuraavana päivänä.

3.2 Toimintamalli kotiutettaessa iäkästä potilasta terveydenhuollon yksiköstä

3.2.1 Lainsäädäntö

Lainsäädäntöä, joka koskee iäkkään henkilön oikeutta saada sosiaalipalveluja, on selostettu edellä kohdassa 3.1.1.

Potilaan hoidosta päättäminen

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (terveydenhuollon ammattihenkilölaki, 559/1994) 22 §:ssä säädetään, että laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta.

Terveydenhuoltolain (1326/2010) 57 §:ssä säädetään, että potilaan sairaanhoidon aloittamisesta ja lopettamisesta sekä potilaan siirtämisestä toiseen toimintayksikköön päättää vastaava lääkäri tai hänen antamiensa ohjeiden mukaan muu laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö.

Terveydenhuollon ammattihenkilölain 15 §:n 2 momentin mukaan lääkärillä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (potilaslaki, 785/1992) 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Terveydenhuoltolain 8 a §:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisesti toteutetuissa palveluissa tai kun potilas muutoin tarvitsee sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon palveluja on sovellettava terveydenhuoltolain säännöksiä lääketieteellisen tarpeen mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon antamisesta ja sosiaalihuoltolain säännöksiä tuen tarpeita vastaavien sosiaalihuollon palvelujen antamisesta. Vastaava säännös on sosiaalihuoltolain 2 a §:ssä.

Iäkkään henkilön sosiaalipalveluihin liittyvää lainsäädäntöä on selostettu edellä kohdassa 3.1.1.

Virkavelvollisuuden rikkominen

Rikoslain (39/1889) 40 luvussa säädetään virkarikoksista.

Virkavelvollisuuden rikkomisesta säädetään luvun 9 §:ssä.

Jos virkamies virkaansa toimittaessaan tahallaan muulla kuin edellä tässä luvussa tai 11 luvun 9 a §:ssä säädetyllä tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava virkavelvollisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Virkamies voidaan tuomita myös viralta pantavaksi, jos hän on syyllistynyt 1 momentissa mainittuun rikokseen rikkomalla jatkuvasti tai olennaisesti virkavelvollisuutensa ja rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtävänsä.

Tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisesta säädetään luvun 10 §:ssä

Jos virkamies virkaansa toimittaessaan huolimattomuudesta muulla kuin 5 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta varoitukseen tai sakkoon.

3.2.2 Arviointini

Perustuslain 19 §:n 3 momentissa on turvattu jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut sen mukaan kuin lailla säädetään. Sairaalahoitoa järjestetään potilaan lääketieteellisen hoidon tarpeen perusteella.

Potilaslaissa tarkoitettuun hyvään hoitoon ja ihmisarvoiseen kohteluun kuuluu näkemykseni mukaan myös se, että potilas kotiutuu turvallisesti. Turvallinen kotiuttaminen edellyttää, että kotiuttamispäätöksen tekijä varmistuu siitä, että kotiuttaminen on mahdollista tehdä turvallisesti. Korostan yleisellä tasolla, että vaikka päätösvalta tarvittavien palvelujen järjestämisestä olisi yksinomaan sosiaalihuollolla, lääkäri on omalta osaltaan vastuussa siitä, ettei hänen tekemänsä päätös kotiuttamisesta johda siihen, että potilas joutuu kotiuduttuaan turvattomiin, terveyttä vaarantaviin olosuhteisiin. Jos lääkärin tiedossa on, ettei potilaalla ole turvallisia olosuhteita mihin palata, ei kotiutusta saa tehdä, vaikka potilaan hoidontarve ei muutoin edellyttäisi sairaalahoitoa.

Tällaisen tilanteen välttämiseksi lainsäädännön lähtökohtana on, että terveydenhuolto on riittävän ajoissa yhteydessä sosiaalitoimeen tarvittavien palvelujen järjestämiseksi.

Totean yleisellä tasolla, että sosiaalihuollon ammattihenkilöillä on velvollisuus huolehtia siitä, että heidän asiakkaansa saa perustuslaissa turvatus välttämättömän huolenpidon. Jos sosiaalihuollon käytettävissä ei ole palveluja, joilla tämä voitaisiin turvata, on sosiaalihuollon ammattihenkilön kerrottava tilanne selkeästi hoitavalle lääkärille. Totean yleisellä tasolla, että näin on meneteltävä, vaikka asiakkaan palveluntarpeeseen pitäisi lainsäädännön mukaan olla käytettävissä soveltuvia sosiaalihuollon palveluja.

Lääkäri on puolestaan vastuussa siitä, että yksittäisen potilaan välttämätön huolenpito turvataan terveydenhuollon palveluilla, vaikka se ei olisi sairaalan tai muun toimintayksikön toiminnan ja muiden potilaiden kannalta tarkoituksenmukaisin vaihtoehto.

Hyvinvointialueen johdolla on kokonaisvastuu siitä, että henkilökunnan on toiminnassaan mahdollista noudattaa voimassa olevia oikeusnormeja.

En voi käytettävissäni olevan aineiston perusteella varmuudella arvioida sitä, onko Pirkanmaan hyvinvointialueella annettu henkilöstölle sellaista ohjeistusta, joka ohjaisi heitä aiempaa suuremmassa määrin kotiuttamaan sairaalasta henkilöitä, jotka odottavat ympärivuorokautista palveluasumista paikkaa ja missä määrin tämä olisi saattanut johtaa siihen, että vanhuksilla ei olisi kotonaan riittävästi apua ja tukea. Selvityksessä esitetyn mukaan tällaista ohjetta ei ole toimeenpantu ja käytetty ohjeistus nimenomaisesti pyrki ohjaamaan riittävien tukitoimien varmistamiseen ennen kotiuttamista.

Aiheen merkittävyyden vuoksi totean kuitenkin yleisellä tasolla seuraavan. Hyvinvointialue on viime kädessä vastuussa siitä, että jokaiselle turvataan välttämätön huolenpito ja hänen tarvettaan vastaavat riittävät sosiaalipalvelut. En ole laillisuusvalvonnassani pitänyt hyväksyttävänä sitä, että vanhus joutuu asumaan terveydenhuollon yksikössä vain sen vuoksi, että hän odottaa palveluasumista paikkaa. Olen myös laillisuusvalvonnassani korostanut, että vanhusta ei voida kotiuttaa terveydenhuollon yksiköstä ellei ole varmistettu siitä, että kotiuttaminen on turvallista ja, että hän saa kotona riittävän avun ja tuen.

Painotan kunkin ammattihenkilön virkavastuuta omassa tehtävässään.

3.3 Omavalvonnan toteuttaminen ja epäkohtailmoitukset

Olen useassa ratkaisussani korostanut, että kun henkilön kyky huolehtia omista asioistaan on heikentynyt, viranomaisilla on korostetun suuri vastuu huolehtia siitä, että menettelyn aikana ei tapahdu sellaisia virheitä, joiden takia haavoittuvassa asemassa olevan henkilön oikeus saada tarvettaan vastaavia palveluja vaarantuisi.

Pidän huolestuttavana sitä, että koko hyvinvointialuetta koskien on ensin tehty ohje, jota ei ole toimeenpantu siinä havaitun virheen vuoksi ja lyhyen ajan päästä on tehty uusi ohje, joka sisältää lainvastaisia toimintaohjeita.

Näkemykseni mukaan hyvinvointialueen omavalvonnan avulla pitäisi kyetä ennalta estämään sellaisten tilanteiden syntyminen, jossa laajaa toimialaa koskien annetaan ohjeita, jotka vaarantavat haavoittuvassa asemassa olevien muistisairaiden vanhusten perusoikeuksien toteutumista. Katson, että omavalvonnan avulla pitäisi kyetä paremmin puuttumaan niihin tilanteisiin, joissa annetaan toimintaprosesseja koskevia ohjeita. Olen laillisuusvalvonnassa havainnut, että virheelliset toimintakäytännöt ovat usein suurimpia syitä siihen, ettei haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden suojaksi säädettyjä oikeusnormeja noudateta.

Hyvinvointialue on viime kädessä vastuussa siitä, että jokaiselle voidaan turvata hänen tarvettaan vastaavat sosiaalipalvelut. Korostan myös jokaisen työntekijän toimimisvelvollisuutta, jos he työssään havaitsevat, ettei lainsäädäntöä noudateta ja yksittäisen asiakkaan välttämätön huolenpito on vaarassa. Työntekijöillä on velvollisuus informoida omia esimiehiään. Jokaisen työntekijän on myös tunnettava sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain (741/2023) mukaiset ilmoitusvelvollisuudet ja osattava toimia niiden mukaisesti. Sekä omavalvonnasta vastaavilla viranhaltijoilla että yksittäisillä työntekijöillä on sekä oikeus että velvollisuus olla yhteydessä valvontaviranomaisiin, jos he kokevat, että annetut ohjeet voivat vaarantaa asiakkaiden välttämättömän huolenpidon tai muun perusoikeuden, eikä epäkohtaa saada korjattua palveluntuottajan ja hyvinvointialueen sisäisin toimenpitein.

4 TOIMENPITEET

Edellä 3 kohdassa todetun vuoksi annan Pirkanmaan hyvinvointialueelle eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla huomautuksen vastaisen varalle.

Tässä tarkoituksessa lähetän sille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Pyydän Pirkanmaan hyvinvointialuetta ilmoittamaan 1.10.2024 mennessä, mihin toimenpiteisiin käsitykseni ovat antaneet aihetta.

Saatan Pirkanmaan hyvinvointialueelle osoittamani kannanotot ja käsitykseni lain tulkinnasta sekä päätösten toimeenpanoa koskevan lainsäädännön noudattamisesta haavoittuvassa asemassa olevien iäkkäiden henkilöiden perusoikeuksien turvaamiseksi myös muiden hyvinvointialueiden tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen päätöksestäni tiedoksi kaikille muille hyvinvointialueille sekä - - - sosiaali-terveys- ja pelastustoimialalle.

Lähetän jäljennöksen päätöksestä tiedoksi myös Valviraan ja kaikille aluehallintovirastoille.

Selvitän myöhemmin harkitsemallani tavalla laillisuusvalvonnassani sen, miten muut hyvinvointialueet toimivat ympärivuorokautisen palveluasumisen järjestämisessä. Tutkinnan kohteena olevat hyvinvointialueet saavat tästä aikanaan erikseen tiedon.